

УДК 343.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.2.75>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ В КОНТЕКСТІ СТАТЕЙ 146–151-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Шевченко В.С.,*кандидат юридичних наук,**доцент кафедри бізнесу і права**Вінницького соціально-економічного інституту Університету Україна**керівник Бердичівського медичного**фахового Коледжу Житомирської обласної ради*

ORCID: 0000-0003-3706-3489

e-mail: svs.vin@ukr.net

Шевченко В.С. Проблемні питання засобів захисту волі, честі та гідності особи в контексті статей 146–151-2 Кримінального кодексу України.

Сьогодення характеризується складним етапом для держави, що зумовлений введенням воєнного стану відповідно Закону України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 2102-IX [1]. Актуальність теми полягає в тому, що основоположні права і свободи людини, зокрема воля, честь та гідність особи, які гарантовані Основним законом держави – Конституцією України, зазнають посягання з як з боку держави – агресора, так і з боку громадян нашої держави. В сучасному суспільстві вагоме значення має кримінально-правовий захист волі, честі та гідності особи, що займає особливе місце в системі кримінального права України. У Кримінальному кодексі України (далі – КК України) відповідальність за посягання на волю, честь та гідність особи деталізована у статтях 146–151-2, які охоплюють такі кримінальні правопорушення, як незаконне позбавлення волі або викрадення людини, насильницьке зникнення, захоплення заручників, підміна дитини, торгівля людьми, експлуатація дітей, використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом та інші діяння, що посягають на волю, честь та гідність особи. Ці кримінальні злочини не тільки завдають істотної шкоди конкретній особі, але й підривають засади безпеки, моралі та соціальної справедливості в суспільстві.

В статті досліджуються правові механізми захисту волі, честі та гідності особи в контексті статей 146–151-2 КК України. Зокрема, основна увага приділена проблемним питанням кримінально-правового захисту найціннішого для правової держави - волі, честі та гідності особи. Проаналізовано структуру та склад злочинів, що посягають на волю, честь та гідність особи. Забезпечення дієвого механізму кримінально-правового захисту волі, честі та гідності особи це один із ключових напрямів розвитку правової держави, утвердження верховенства права і дотримання прав людини.

Отже, наукове дослідження проблем кримінально-правового захисту волі, честі та гідності особи в контексті статей 146–151-2 КК України є актуальним і необхідним. Комплексний аналіз чинного законодавства та правозастосовної практики дозволить визначити основні напрями підвищення ефективності захисту основоположних прав і свобод людини.

Ключові слова: воля, честь, гідність, злочини, кримінально-правовий захист, кримінальна відповідальність.

Shevchenko V.S. Problematic issues of means of protection of freedom, honor, and dignity of a person in the context of Articles 146–151-2 of the Criminal Code of Ukraine.

The present day is characterized by a difficult period for the state, caused by the introduction of martial law in accordance with the Law of Ukraine "On the Approval of the Decree of the President of Ukraine "On the Introduction of Martial Law in Ukraine» dated 24.02.2022 No. 2102-IX [1]. The relevance of the topic lies in the fact that fundamental human rights and freedoms, in particular the will, honor, and dignity of the individual, which are guaranteed by the Basic Law of the state—the Constitution of Ukraine—are being violated both by the aggressor state and by the citizens of our state. In modern society, the criminal law protection of the freedom, honor, and dignity of the individual is of great importance and occupies a special place in the criminal law system of Ukraine. In the Criminal Code of Ukraine (hereinafter referred to as the CC of Ukraine), liability for infringements on the freedom, honor, and dignity of a person is detailed in Articles 146–151-2, which cover such criminal offenses as unlawful deprivation of liberty or abduction of a person, enforced disappearance, hostage-taking, child substitution, human trafficking, exploitation of children, use of a minor child for begging, and other acts that infringe on the freedom, honor, and dignity of a person. These criminal offenses

not only cause significant harm to a specific person, but also undermine the foundations of security, morality, and social justice in society. The article examines the legal mechanisms for protecting the freedom, honor, and dignity of individuals in the context of Articles 146–151-2 of the Criminal Code of Ukraine. In particular, the main focus is on problematic issues of criminal law protection of what is most valuable for a state governed by the rule of law—the freedom, honor, and dignity of individuals. The structure and composition of crimes that infringe on the freedom, honor, and dignity of the individual are analyzed. Ensuring an effective mechanism for the criminal law protection of the freedom, honor, and dignity of the individual is one of the key areas of development of the rule of law, the establishment of the supremacy of law, and respect for human rights. Therefore, scientific research into the problems of criminal law protection of freedom, honor, and dignity of the individual in the context of Articles 146–151-2 of the Criminal Code of Ukraine is relevant and necessary. A comprehensive analysis of current legislation and law enforcement practice will make it possible to identify the main directions for improving the effectiveness of the protection of fundamental human rights and freedoms.

Key words: freedom, honor, dignity, crimes, criminal law protection, criminal liability.

Постановка проблеми. Дослідженню теми спонукають такі фактори, як збройна агресія росії проти України, зростання кількості кримінальних правопорушень, що посягають на волю, честь і гідність особи, проблеми їх кваліфікації і правозастосування. На законодавчому рівні існують певні прогалини відносно захисту волі, честі та гідності особи, недостатньо дієвий кримінально-правовий механізм захисту, що зумовлює необхідність подальшого наукового дослідження та удосконалення.

Мета дослідження. Визначити поняття воля, честь, гідність особи в розумінні норм чинного законодавства. Аналіз норм кримінального законодавства України, що передбачають відповідальність за злочини проти волі, честі та гідності особи, а саме, статті 146–151-2 КК України, виокремлення проблем в процесі захисту волі, честі, гідності особи.

Стан опрацювання проблематики. У працях А.В. Андрушка проаналізовано проблеми кримінально-правового захисту честі та гідності особи, а також питання запобігання злочинам проти волі людини. І. Кушнір та А. Новак дослідили законодавче забезпечення права людини на честь та гідність. Але, незважаючи на дослідження теми, проблема ефективності кримінально-правових засобів захисту волі, честі та гідності особи, зокрема в умовах воєнного стану, потребує подальшого комплексного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Воля, честь і гідність особи визнані державою найвищою соціальною цінністю. Держава повинна гарантувати та забезпечувати недоторканість та непорушність цих благ. «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» (стаття 3 Конституції України) [2].

Захист волі, честі та гідності особи набуває актуальності та гостроти проблеми в умовах воєнного стану. Адже, такі діяння, як збройний конфлікт, масові переміщення населення, тимчасова окупація окремих територій, зростання рівня насильницьких злочинів сприяють зростанню на особисту свободу людини, її немайнові блага.

Статті 146–151-2 розділу особливої частини III КК України передбачає злочинні діяння проти волі, честі та гідності особи, зокрема:

- Незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст.146);
- Насильницьке зникнення (ст. 146¹);
- Захоплення заручників (ст. 147);
- Підміна дитини (ст. 148);
- Торгівля людьми (ст. 149);
- Експлуатація дітей (ст. 150);
- Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 150¹);
- Незаконне поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги (ст. 151);
- Примушування до шлюбу (ст. 151²)» [3].

Науково-практичний коментар до КК України надає чітке розуміння понять волі, честі та гідності особи. А саме: «Основним безпосереднім **об'єктом** злочину є воля, честь і гідність особи. **Волю** людини слід розуміти як право ніким не бути примушеним робити те, що не передбачено законодавством, право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей (статті 19 і 23 Конституції України), як гарантовану можливість реалізації нею таких конституційних прав і свобод як, зокрема: свобода та особиста недоторканність, право

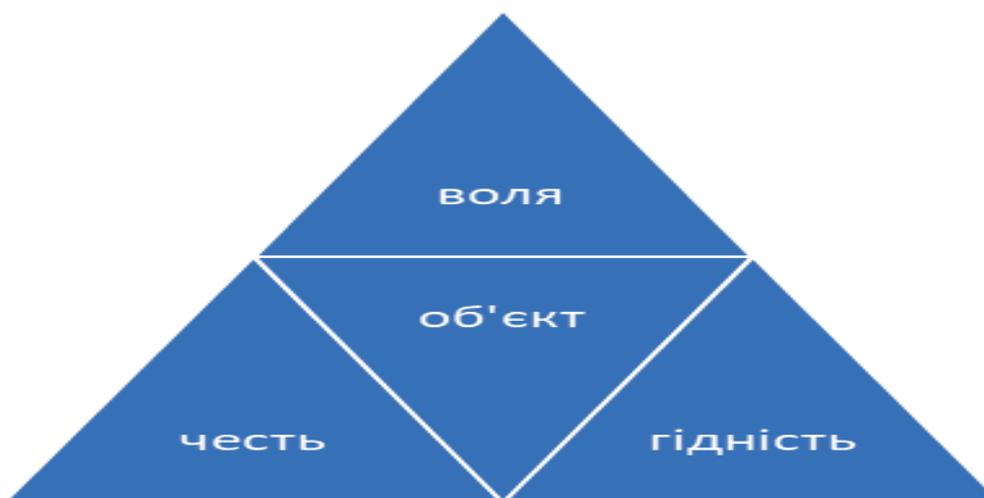
на невтручання в її особисте життя, свобода пересування і право на вільний вибір місця проживання (статті 29, 32, 33 Конституції України). **Честь** - це сукупність моральних принципів, якими керується людина у своїй поведінці. **Гідність** людини передбачає усвідомлення людиною як носієм сукупності певних моральних, світоглядних, професійних тощо якостей своєї суспільної цінності, що створює у неї підстави для самоповаги» [4]. Важливе значення для розуміння кримінально-правового захисту честі та гідності особи має положення статті 28 Конституції України, відповідно до якої «кожен має право на повагу до його гідності» [2].

У цьому контексті слушною є позиція С.С. Яценка, який зазначає, що «при формулюванні законодавчих положень про кримінально-правовий захист гідності людини мають бути дотримані наведені конституційні приписи про право людини на повагу до її гідності і в той же час право на свободу думки і слова – без посягання на репутацію або права інших людей» [10]. Зазначене конституційне положення покладає на державу обов'язок забезпечити належний рівень правової охорони людської гідності, у тому числі засобами кримінального права.

І. Кушнір та А. Новак в своєму дослідженні зробили висновок, що «відповідно до проведеного дослідження, пропонуємо внести зміни до деяких норм законодавства України: – редагувати ст. 28 Конституції України, додавши у назву та текст даної норми слова «честь» у відповідних відмінках; – викласти п. 2 ч. 1 ст. 7 та назву ст. 11 КПК у такому вигляді: «повага до людської честі та гідності». Дане дослідження не вичерпує проблеми забезпечення та захисту права людини на честь та гідність і відкриває перспективи подальших пошуків найбільш ефективних гарантій вказаного права людини» [8, с. 104]. Пропонується внести конкретні зміни до Конституції України та Кримінального процесуального кодексу, зокрема додати слово «честь» у відповідні норми та відобразити у формулюваннях принципу «повага до людської честі та гідності».

У науковій літературі звертається увага на те, що воля, честь і гідність особи перебувають у тісному взаємозв'язку та не можуть розглядатися ізольовано одна від одної. Порушення волі людини, як правило, супроводжується приниженням її честі та гідності, що обумовлює комплексний характер відповідних злочинів. Саме тому більшість учених обґрунтовують доцільність розгляду цих благ як єдиного родового об'єкта кримінально-правової охорони. Такий підхід дозволяє глибше розкрити соціальну небезпеку злочинів, передбачених статтями 146–151-2 КК України, та забезпечити більш повне розуміння їх спрямованості.

Отже, на малюнку 1 можна побачити, що **воля – честь – гідність** показані як рівнозначні складові родового **об'єкта** злочинів, передбачених статтями 146–151-2 КК України.

Мал. 1. Складові родового об'єкта злочинів, передбачених статтями 146–151-2 КК України.

На сьогодні проблемним є питання залучення громадян у запобіганні злочинам проти волі, честі та гідності особи. Адже, участь громадськості є ключовою та необхідною умовою ефективного запобігання злочинності, що підтверджується світовим досвідом і законодавчою практикою України. Це проявляється як у стабілізації чи зниженні рівня злочинності, так і в зростанні соціально-профілактичної активності населення.

В своїй праці А.В. Андрушко зазначив, що «вагоме місце у системі загальносоціального запобігання розгляданим злочинам належить також правовим заходам. Здійснене нами дослідження засвідчило, що частина населення не сприймає незаконне позбавлення волі як злочинне діяння, іноді не має елементарного уявлення про те, що забороняє кримінальний закон. Із вказаним

фактором пов'язаний високий рівень латентності таких злочинів. Вочевидь, тут не обійтися без підвищення правової культури усього суспільства, збільшення поваги до закону» [5, с. 222]. Як бачимо, обізнаність громадян, підвищення рівня правової культури є одним з головних чинників у запобіганні злочинам проти волі людини. Адже, підвищивши правову культуру громадян сприятиме до розуміння та поваги до закону, що в свою чергу, сприятиме запобіганню злочинам проти волі, честі та гідності особи.

«Необхідність участі громадськості у запобіганні злочинності вже стало своєрідною аксіомою. Тому переоцінити цю участь дійсно важко. До того ж індикатором ефективності запобігання злочинності є, з одного боку, уповільнення темпів зростання кількості злочинів, стабілізація чи зниження рівня злочинності, а з другого – відчутне підвищення соціально-профілактичної активності населення. Світовий досвід у сфері протидії злочинності доводить, що ця діяльність не може здійснюватися без участі громадськості. Україна в цьому питанні не є винятком, тому на законодавчому рівні закріпила можливість залучення громадськості до запобігання окремим злочинним проявам» [6, с. 5].

Участь громадськості у запобіганні злочинності є невід'ємною складовою ефективною протидії злочинам. Адже, без активної участі громадян неможливо досягти відчутного зниження рівня злочинності та стабілізації криміногенної ситуації. Ефективність цієї участі проявляється не лише у зменшенні кількості злочинів, а й у підвищенні соціальної активності населення, становленні культури правопорядку та превентивному впливі на потенційних правопорушників. Такі заходи сприяють формуванню правосвідомості населення, що є важливою умовою ефективного функціонування механізму кримінально-правового захисту.

А.В. Андрушко зазначив, що «для реалізації заходів запобігання злочинам проти волі, честі та гідності особи функціонує система суб'єктів запобіжного впливу. Суб'єкти запобігання вказаним посяганням складають систему державних органів, службових осіб, громадських організацій, соціальних груп та окремих фізичних осіб, які спрямовують свою діяльність на виявлення, усунення та нейтралізацію причин і умов, що обумовлюють існування та відтворення злочинів проти волі, честі та гідності особи, а також профілактичний вплив на осіб, які потенційно схильні до вчинення таких злочинів» [7, с. 422].

Отже, ми бачимо, що для запобігання злочинам проти волі, честі та гідності особи діє комплексна система суб'єктів - державних органів, службових осіб, громадських організацій, соціальних груп та окремих осіб, які здійснюють заходи з виявлення, усунення та нейтралізації причин таких злочинів, а також профілактичний вплив на потенційних правопорушників.

Але, на мою думку, ключову роль відіграє саме – особа, як ключовий об'єкт злочинів проти волі, честі та гідності, яка здатна аналізувати свої вчинки та знати міри своєї допустимої поведінки.

Можна зазначити, що чинне законодавство України потребує уточнення та вдосконалення в частині нормативного закріплення права людини на честь і гідність. Запропоновані зміни до Конституції України та Кримінального процесуального кодексу спрямовані на посилення акценту на повазі до людської честі та гідності як фундаментальних цінностей.

А.В. Андрушко, підсумовуючи своє дослідження зазначив, що «Водночас немає підстав для тверджень, що честь та гідність особи кримінальним законом не охороняються» [9, с. 271]. Отже, кримінально-правова охорона честі та гідності існує, незважаючи на недоліки та проблемні питання в чинному законодавстві.

Українське законодавство визнає роль громадськості і надає правові механізми для її залучення до протидії окремим злочинним проявам, що свідчить про прагнення інтегрувати громадян у систему запобігання злочинам на державному рівні.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що воля, честь і гідність особи є взаємопов'язаними немайновими благами, які визнаються Конституцією України найвищою соціальною цінністю та перебувають під кримінально-правовою охороною держави.

Аналіз норм статей 146–151-2 Кримінального кодексу України засвідчив, що зазначені кримінальні правопорушення утворюють єдину групу злочинів, родовим об'єктом яких є воля, честь і гідність особи.

Обґрунтовано, що важливу роль у запобіганні злочинам проти волі, честі та гідності особи відіграє участь громадськості, яка реалізується через підвищення правової культури населення, формування поваги до закону. Залучення громадян до профілактичної діяльності сприятиме зменшенню латентності таких злочинів та підвищенню ефективності кримінально-правового захисту.

Зроблено висновок про необхідність подальшого вдосконалення законодавства України у сфері охорони волі, честі та гідності особи, зокрема шляхом уточнення відповідних правових норм і розвитку комплексного підходу, який поєднує кримінально-правові, правопросвітницькі та соціально-профілактичні заходи. Визначена проблематика не є вичерпною та потребує подальших наукових досліджень з метою формування більш дієвих гарантій захисту прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»» № 2102-IX від 24 лютого 2022 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 22.12.2025).
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.12.2025).
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 22.12.2025).
4. Науково-практичний коментар до статті 146 Кримінального кодексу України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KK004649> (дата звернення: 22.12.2025).
5. Андрушко А.В. Запобігання незаконному позбавленню волі або викраденню людини. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 221–225. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jsruui/handle/lib/25112> (дата звернення: 22.12.2025).
6. Голіна В.В., Колодяжний М.Г., Шрамко С.С. та ін. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід : монографія / за заг. ред. В.В. Голіни, М.Г. Колодяжного. Харків: Право, 2017. 284 с. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2019/02/monogr_golina_kolodyag_2017.pdf (дата звернення: 22.12.2025).
7. Андрушко А.В. Теоретико-прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи: монографія / А.В. Андрушко ; рец. : В.І. Борисов, В.В. Голіна, В.В. Шаблюстий, А.М. Яценко. Київ: Ваіте, 2020. 560 с. Бібліогр.: с. 502–558 та в підрядк. прим. ISBN 978-617-7627-45-5 (дата звернення: 22.12.2025).
8. Кушнір І., Новак А. Поняття та законодавче забезпечення права людини на честь та гідність. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 101–105. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2021.16> (дата звернення: 22.12.2025).
9. Андрушко А. Проблеми кримінально-правової охорони честі та гідності особи. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12 (274). С. 268–272. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jsruui/handle/lib/23362> (дата звернення: 22.12.2025).
10. Яценко С.С. Гідність людини має захищатися належно / *Vitalne slovo головного редактора*. Юридичний факультет Київського нац. ун-ту імені Т. Шевченка. № 3–4, 2013. URL: <https://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/3-4-2013/item/110-hidnist-liudyny-maie-zakhyshchatsya-nalezhno-yatsenko-s-s> (дата звернення: 22.12.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.12.2025
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації: 2.02.2026